Podborský, Vladimír

[Stuchlík, Stanislav. Únětické pohřebiště v Mušově]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1988, vol. 37, iss. E33, pp. 165-166

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/109203
Access Date: 21. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

Stanislav Stuchlík, **Únětické pohřebiště v Mušově,** Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně XIV/2, Praha 1987, 117 str., obr. 1—32, tab. I—XVI.

V podvědomí řady archeologů je zafixováno mínění, že únětická kultura patří k solidně prozkoumaným komplexům našeho pravěku. Je to však názor velmi relativní. Ani o pohřebištích, hlavním prameni poznání starých Únětičanů, ještě nevíme tolik, kolik by bylo třeba. Každá nově otevřená nekropole přináší nové problémy, které se vzájemně proplétají a někdy teprve po delší době spojují v úspěšně uzavřený okruh nového vědění.

Tak je tomu i se hřbitovem v Mušově, zkoumaným v rámci záchranných akcí při výstavbě vodního díla Nové Mlýny kolektivem pracovníků ARÚ ČSAV v Brně, zejména za vedení autora publikace v letech 1976—1984. Včetně jednotlivě zjištěných objektů se ve štěrkovně „Na pískách" podařilo identifikovat a z větší části také zdokumentovat 35 hrobů vyspělé únětické kultury; jde pouze o fragment původně většího pohřebiště (jeho severní část; západní část zničila těžba štěrku) a tak, žel, nelze lokalitu využít k obecnějším, např. také demografickým úvahám (kolik kompletně odkrytých únětických pohřebišť vlastně máme k dispozici?), když také není nic známo o případné mateřské osadě místní funerální jednotky. Způsobu záchranných prací zůstal poněkud poplatný také celkový plán hřbitova (obr. na str. 30).

I tak je odvedená práce hodna uznání, zvláště máme-li na zřeteli, za jakých podmínek výzkum probíhal (rozehřívání zmrzlé země atd.). Autor předkládá čtenáři nejprve popisy hrobů a jejich inventáře; ty jsou provedeny s maximální úsporností, aniž však ztrácejí na vypovídací hodnotě, a jsou doplněny jednoduchými leč plně výstižnými kresbami nálezové situace i hrobového inventáře; instruktivní jsou podélné řezy hrobovými jámami, na nichž jsou dobře patrné šachty vykradačů hrobů. V další části je analyzován pohřební ritus 31 hodnotitelných hrobů: hrobové jámy, jejich tvar a hloubka (na srovnávací tabulce použitelných pohřebišť autor dokumentuje celkově větší hloubku mužských, menší ženských a nejmenší dětských hrobů), použití kamene k úpravě hrobových jam (pouze 2 hroby, z toho velký objekt č. 29 — 360×220×420 cm, byly zaplněny kameny), uložení a orientace mrtvých (základní směr uložení: JZ—SV, obličejem k V), výbava hrobů (rozmístění keramiky a bronzových předmětů; také 2 kostěné artefakty), rakve (12 případů, tj. 40 %, možná 53,3 % — dedukuje-li se přítomnost rakve podle druhotných indicií; ve skutečnosti patrně ještě více) a vykrádání hrobů (nejméně 50 % objektů neslo stopy násilných zásahů, pouze 33,3 % zůstalo nenarušených).

Některé pozorované skutečnosti zasluhují zvláštní zmínky: Tak nalezené 3 exemplář dýček (z nich ona z velkého hrobu č. 29 s plnou litou rukojetí byla dříve autorem již speciálně zhodnocena) vedou S. Stuchlíka k úvaze o funkci dýček také jako pracovních nástrojů (str. 37) — vzhledem k výskytu i v ženských hrobech; je to možné, ale pravděpodobnější se mi zdá význam dýčky jakožto symbolu příslušnosti k určité sociální vrstvě (srov. časté nálezy těchto „zbraní" v dětských hrobech v Těšeticích-Vinohradech). Z archeologických signálů jsou významné doklady držadel rakví (hroby 27, 7), známé ostatně i odjinud, oblé profily truhel a zjištění jílu k výmazu den dřevěných schránek; nepodařilo se prokázat víka rakví (určitě jen z důvodů terénních) a tudíž ani spojování dvojdílných sarkofágů jílem. Další postřehy předkládá autor ke způsobu vykrádání hrobů (šachty směřující k horní části skeletu, nebo otevření hrobu po celé jeho ploše; rozpoznávání zásahů již podle struktury a zbarvení zásypu hrobové jámy); všímá si faktu, že vyloupeny jsou zejména hroby bohaté a že předmětem zájmu lupičů byl především kov, patrně i zlato, když např. ve velkém hrobě č. 29 přehlédli vzácnou bronzovou dýku s litou rukojetí. Velmi důležité je také zjištění doby porušování hrobů: k vykrádání docházelo v únětico-věteřovském nebo věteřovském období, jak plyne z patrné znalosti situace a výbavy jednotlivých hrobů ze strany útočníků a jak to dosvědčují pouze soudobé nebo starší střepy keramiky v druhotných zásypech vyloupených hrobů — ač na lokalitě bylo následné osídlení velatické, laténské a římské doby.

Ve třetí části práce podává autor se zasvěceností specialisty analýzu hrobového inventáře. Rozebírá, třídí a hodnotí především 49 dochovalých keramických předmětů (včetně jednoho přeslenu; průměr 1,37 ks keramiky na 1 hrob je silně zkreslen loupežemi v hrobech), poté 57 bronzových artefaktů (1,46 ks na 1 hrob) a nakonec registruje 2 kostěné dlátkovité nástroje. S pečlivostí sobě vlastní nepomíjí ani drobné polykulturní nálezy ze zásypů hrobových jam, které jsou mu jednou ze stop vedou-

cích k datování sekundárních zásahů do hrobů. Nádoby třídí na mísy, hrnky, koflíky, pohárky, osudí, hrnce, džbánky, amforky a ostatní tvary (zásobnice aj. sídlištní keramika). Jejich typologickou analýzu koncipuje zejména s ohledem na možnost odlišení těch nových jevů, které v poklasické fázi únětické kultury signalizují nástup věteřovských morfologických norem. Jisté nejasnosti shledává recenzent pouze v rozlišitelnosti hrnků a džbánků a v konstruovaném vývoji džbánků do věteřovského období. Z analýzy jinak vyplývá možnost geneze většiny pozdějších věteřovských keramických tvarů z domácích základů, což poněkud oslabuje původní Tihelkovu koncepci o proniknutí jihovýchodních vlivů na Moravu a o jejich rozhodujícím významu pro vznik věteřovského typu. Za registraci stojí ještě druhotně vyražený otvor ve dně mísy z hr. 17 — jeden z prvých u nás známých „otvorů pro duši".

Stejně podrobně jako keramika je vyhodnocena i bronzová výbava hrobů. S. Stuchlík využívá svých bohatých znalostí odborné literatury a prokazuje minuciózní znalost materiálu únětické kultury v široké středoevropské dimenzi. Dýku z hr. 29 zpracoval v celoevropském kontextu již dříve. Nově otevírá pohled na zvláštní (dosud neznámou) variantu manžetovitých náramků borotického typu: jde o dětské „nánožníky" s vytepávanou výzdobou z bohatého hrobu č. 28; z téhož hrobu pocházející pár spirálovitě svinutých páskových nápažníků s podobně vytepávanou výzdobou (linie bodů, roseta) směřuje již technikou ornamentace ke střední době bronzové a přispívá k velmi pozdní dataci tohoto nálezového celku. Z ostatních bronzových předmětů (šídlo, jehla, vlasové ozdoby, jehlice, nákrčníky) jen dva náhrdelníky z litých bronzových korálků (hr. 18, 25) představují šperk na únětických pohřebištích méně obvyklý.

Závažným teoretickým příspěvkem k poznání složité doby konce únětické kultury je posléze čtvrtá část Stuchlíkovy studie. Vycházeje z poslední periodizace moravské skupiny ÚK (Ondráček 1964) konkretizuje autor náplň 5. (pozdní, poklasické) vývojové fáze. Na mušovském pohřebišti patří této fázi 4—7 hrobů (ostatní hodnotitelné celky pocházejí ze 4. fáze). Vývoj ze 4. do 5. fáze je plynulý, což lze dnes dokumentovat již na řadě pohřebišť (Lanžhot, Mikulov, Znojmo, Božice, Příkazy aj.). sídlišť (Blučina-Cezavy, Šatov, Zelená Hora aj.) i v depotech (Pravčice). Charakteristické pro poklasický vývoj jsou zejména některé keramické tvary (amforka, džbánek, koflík, hrnec s hrotitými výčnělky pod okrajem — viz přehlednou tabulku na str. 78); z bronzů provází tuto fázi zejména únětická jehlice a jehlice s rourkovitou a kulovitou hlavicí, mušovská varianta manžetovitých náramků s tepanou výzdobou, mnohonásobně vinuté vlasové ozdoby a další jednotlivosti. Stejně významné jako změny v mobiliáři jsou však i další nové jevy v životě nositelů 5. fáze: uvolnění pohřebního ritu, přikládání drobných (symbolických) nádob a keramiky vysloveně sídlištních tvarů do hrobů, nárůst hrobů bez výbavy (ale i výskyt hrobů velmi bohatých), prvé pohřby dětí v nádobách; příznačné je i zakládání osad na výšinách (Bánov, Blučina, Křižanovice, Věteřov, Zelená Hora). Takto přerůstá únětická kultura do nové „maďarovsko-věteřovské" kultury (název použit na str. 89). Všechny mechanismy přeměny patrně nejsou v práci postiženy (ani to nebylo cílem) — konkretizace jihovýchodních vlivů, s nimiž se počítat musí, zůstává i nadále potřebou — ale argumentů pro místní vznik urbanizujícího horizontu konce starší doby bronzové přibývá. Pak je na místě vyjádřit nově se rýsující dějinný proces i v nomenklatuře: pojem věteřovský typ může zůstat jen jako pomocná či setrvačná kategorie.

Studie o mušovském únětickém pohřebišti je doplněna spektrálními analýzami bronzů (měď slovenského původu) a inkrustačních past na keramice (sloučenina vápníku, hořčíku a barya) z dílny L. Pága a rozborem kosterního materiálu (pro špatnou zachovalost se nedošlo k významnějším zobecnitelným závěrům) z pera M. Stloukala. Fotografické přílohy výborné technické úrovně přibližují čtenáři jak unikátní terénní situaci, tak keramiku a některé další předměty hrobové výbavy.

Recenzovaný svazek je třeba přivítat a po zásluze ocenit. Nejde jen o tak potřebné zveřejnění uceleného komplexu archeologických pramenů, ale také o prohloubení historického pohledu na významný úsek našich pravěkých dějin. Odborná veřejnost bude netrpělivě očekávat publikaci dalších vykopaných únětických pohřebišť.

Vladimír Podborský